

דתישבו

בס"ד

פרשת לך-לך, תשע"ז, מספר 1194

משמעותו של סיפור מלכי צדק מלך שלם

צבי שמעון

להנגיד בין יחסו של אברהם למלכי-צדק ובין יחסו למלך סדום.

סירובו של אברהם לקחת מרכוש סדום נובע, לדעתי, מסלידתו ממלך סדום ומרצונו להבטיח נתק מוחלט בינו לבין סדום ולכל אשר היא מייצגת.² בניגוד לכך מתאפיינים יחסי אברהם ומלכי-צדק בקרבה. מלכי-צדק מקבל את פני אברהם בלחם, יין וברכות. יש שהציעו לראות בהוצאת הלחם והיין לקראת אברהם כריתת ברית עמו. לפי רוב הדעות, הוצאת הלחם והיין היא מעשה הוקרה שנועד להאכיל את הצבא הכובש.³ בתגובה לקבלת הפנים של מלכי-צדק ולברכותיו נותן אברהם למלכי-צדק מעשר מהשלל.⁴ יש שראו בנתינת

המפגש רב המשמעות בין אברהם למלך סדום (יד:ז, כא-כד), לאחר ניצחונו של אברהם על ארבעת המלכים, נקטע על ידי מפגש אחר; בין אברהם למלכי-צדק מלך שלם (יד:יח-כ). שאלת הפשר של שזירת המפגשים מעסיקה ומאתגרת את כל הפרשנים. מה עושה מלך-כהן כנעני בסיפור, ומדוע אזכורו קוטע את הרצף הטבעי של סיפור המפגש המסקרן בין אברהם למלך סדום?

השוואה בין שני המפגשים של אברהם עם המלכים מגלה כמה קישורים לשוניים המקשרים ביניהם. בשני המפגשים מוזכר השורש יצ"א בתיאור פעילות המלך (יד:ז-יח), וכן הביטוי "אל עליון" (יד:יח, כב).¹ יש המסבירים את הקשרים הלשוניים הללו כמכוונים ליצירת הנגדה בין קבלת הפנים שעורך מלכי-צדק מלך שלם לאברהם לבין זו שעורך לו מלך סדום. נבזותו של מלך סדום עומדת בניגוד חריף לנדיבותו החמימה של מלכי-צדק. מלך סדום לא הביא דבר, בעוד מלכי-צדק הוציא לחם ויין. מלכי-צדק בירך את אברהם, ואילו מלך סדום בא אליו בדרישה חסרת נימוס. על מלך סדום נאמר "וַיֵּצֵא מֶלֶךְ סֹדֹם לִקְרָאתוֹ" (יד:ז), מבלי לפרט שום הבעת תודה כלפי אברהם, ואילו על מלכי-צדק נאמר בסמוך שהוא "הוֹצִיא לָחֶם וַיֵּין" ושבירך את אברהם (יד:יח-כ).

אני מקבל את הטענה שלפיה קיימת מגמה של הנגדה בין מלכי-צדק למלך סדום, אבל אינני סבור שזוהי המגמה המרכזית בפסוקים. לא מלכי-צדק ולא מלך סדום עומדים במרכז הסיפור, אלא אברהם. לדעתי, המגמה המרכזית של הסיפור אינה להנגיד בין התנהגותם של מלכי-צדק ומלך סדום אלא

² דעה רווחת במחקר רואה את ויתורו של אברהם על השלל כמעשה אצילי ונדיב של לוחם מנצח. לדעתי, פירוש זה אינו עולה בקנה אחד עם הנימוק שאברהם נותן לאי-הלקיחה מן השלל: "הֲרַמְתִּי יָדִי אֶל ה' אֵל עֲלִיּוֹן קִנְיָה שָׁמַיִם וָאָרֶץ אִם מִחוּט וְעַד שְׂרוּף נֶעַל וְאִם אֶקַּח מִכָּל אֲשֶׁר לָךְ וְלֹא תֹאמַר אֲנִי הֶעֱשִׂיתִי אֵת אֲבָרָם" (יד:כב-כג). ויתורו של אברהם אינו נובע מנדיבות או מידידות עם סדום. להפך! ויתורו נובע מסלידה ממנה.

³ ראו, למשל, Skinner J., *A Critical and Exegetical Commentary on Genesis (ICC)*, Edinburgh 1951, עמ' 268, המפנה לדוגמאות נוספות של הוצאת אוכל ושתייה לצבא כובש במכתבי תל אל עמארנה.

⁴ אני מקבל את הגישה הרווחת בפרשנות לדורותיה שאברהם הוא הנותן למלכי-צדק מעשר. לפרשנות הפוכה, שמלכי-צדק נתן מעשר לאברהם, ראו: Smith R.H., "Abram and Melchizedek (Gen 14 18-20)", *ZAW* 77 (1965), עמ' 134, המסתמך על מקבילה אוגריתית מאגדת כרת, וסבור שנתנת המעשר היא שוחד של מלכי-צדק, שנועד לשכנע את אברהם הכובש לעזוב את עירו בשלום. מחלוקת דומה קיימת כבר בקרב פרשני ימי הביניים. בעוד רש"י, אבן עזרא ורמב"ן סבורים שאברהם הוא שנתן מעשר למלכי-צדק, ר' דוד קמחי (בר' יד:כ) מביא פירוש בשם אביו, שמלכי-צדק נתן מעשר לאברהם, וכן פירש החזקוני (לבר' יד:כ). תיאורו של מלכי-צדק

* ד"ר צבי שמעון הוא מרצה לתנ"ך באוניברסיטת בר-אילן. ספרו "האדם הבוחר: הסיפור המקראי כדרמה של בחירה" יצא לאחרונה לאור בהוצאת מאגנס. כמו כן נשמע הד למילה "מעשר" (יד:כ) במפגש אברהם עם מלכי-צדק במילה "העשרתי" (יד:כג), המוזכרת במפגש עם מלך סדום.

וראשונה דמות דתית הדבקה בה' ומקיימת את מצוותיו.⁷

נמצא שקיימת הקבלה בין הבחירה שבפניה עומדים לוט (בפרק יג) ואברהם (בפרק יד), והנגדה בין הכרעותיהם:⁸

לוט נפרד מאברהם, בחירו של ה', ומתיישב בכיכר הירדן הפורה, עם אנשי סדום, ה'רעים וְחֹטְאִים לה' מֵאֲדָם' (בר' יג:ג). בניגוד ללוט, אברהם שולל כל קשר עם סדום ומסרב לקחת מאומה מן השלל שמציע לו מלך סדום. לעומת זאת הוא נותן מעשר מהשלל למלכי-צדק מלך שלם, שהוא כהן לאל עליון. בשני הסיפורים, הבחירה היא בין התחברות לה' (באמצעות התחברות למאמיניו) לבין התחברות לסדום. שני הסיפורים הם תמונות מראה הפוכות היוצרות הנגדה בין בחירתו של אברהם (בפרק יד) לבין בחירתו של לוט (בפרק יג). ריבוי הרכוש מדרבן את היפרדות לוט מאברהם ואת התחברותו לסדום. מנגד, על אף ריבוי השלל, אברהם מסרב לכל קשר עם סדום ומצד שני משתמש בשלל כדי להתחבר עם מלכי-צדק מלך שלם, כהן לאל עליון. בעוד רכוש מוביל להתנתקות לוט מהרוחני ולהתחברות עם סמל הרשע, רכוש משמש את אברהם להתחברות לרוחני ולשליטת כל קשר עם תרבות "אנשים רעים וְחֹטְאִים לה' מֵאֲדָם".

המעשר למלכי-צדק השתקפות של חוקי חלוקת שלל מלחמה או של החובה לתשלום מס של סוחרים השוהים בחסות מלך. לדעת, הצגת מלכי-צדק כמלך שלם וככהן לאל עליון מעניקה לנתינת המעשר צביון דתי-פולחני. אין מדובר בחלוקת שלל רגילה ואף לא בתשלום מסים, אלא בנתינה שיש בה הצהרה דתית והכרה בקשר הדתי של אמונה באל בורא שמים וארץ המאחד את שניהם.⁵ טענה זו מקבלת חיזוק נוכח ברכתו של מלכי-צדק לאברהם בשם אל עליון, וההקבלה הלשונית בין דברי מלכי-צדק לדברי אברהם בהמשך. הכינוי "אל עליון" מופיע שלוש פעמים במסגרת הסצנה עם מלכי-צדק (יד:ח-כ), ובאחת מהן, בתוספת התיאור "קִנְה שְׁמַיִם וְאָרֶץ" (יד:ט). במפגשו של אברהם עם מלך סדום נשבע אברהם בשם "ה' אֵל עֲלִיּוֹן קִנְה שְׁמַיִם וְאָרֶץ" (יד:כב). אברהם נשבע בשם אותו "אֵל עֲלִיּוֹן קִנְה שְׁמַיִם וְאָרֶץ" המוזכר אצל מלכי-צדק, בתוספת הכינוי "ה'".⁶ הקבלה מפתיעה זו בין כינויי האל בדברי כהן-מלך כנעני לבין דברי אברהם יוצרת ביניהם קשר מפתיע בתחום האמונה.

הסתכלות זו חושפת זיקה ניגודית מעניינת בין בחירתו של אברהם בסיפור הצלת לוט מן השבי (בר' י"ד) לבין בחירתו של לוט בסיפור הקודם על היפרדותו מאברהם (בר' י"ג). במוקד הסיפור עומדת הסכמתו של לוט להיפרד מאברהם ובחירתו לשבת בכיכר הירדן, בסדום. מוקד הסיפור הוא בחירתו של לוט. לעומת זאת, בסיפור הצלת לוט מן השבי, לוט מתפקד כדמות משנית ואילו אברהם עומד במרכז הסיפור. מוקד הסיפור הוא בחירתו של אברהם בתגובה להצעתו של מלך סדום: "תֵּן לִי הַנֶּפֶשׁ וְהָרֶכֶשׁ קַח לְךָ" (בר' יד:כא). מלכי-צדק משמש כאן דמות המקבילה לאברהם, המהווה אלטרנטיבה למלך סדום. אברהם ומלכי-צדק משלבים שניהם "מלוכה" עם "כהונה". מלכי-צדק מכונה "מלך שלם" וגם "כהן לאל עליון". אברהם מתערב במלחמת המלכים ומנהיג את בעלי בריתו לניצחון על ארבעת המלכים. לצד פעילותו במגרש ה"מלכות" הוא בראש

⁷ אברהם מכונה בהמשך ספר בראשית "נביא", בר' כ:ז, ו"נשיא אלהים", בר' כג:ו.

⁸ אברהם בפרק יג ומלכי-צדק בפרק יד ממלאים אותה משבצת, או, אם להשתמש במונח של הסטרוקטורליסטים — אותו תפקיד עלילתי (actants). ראו: Propp V., *Morphology of the Folktale* (revised and ed. L.A. Wagner) Greimas A.J., 80, 79, Austin, 1968, *Sémantique structurale: recherche de methode*, Paris 1966, *Structural Analysis of Narrative* (trans. D. Patte), Philadelphia 1976 עמ' 29-32.

ככהן מסייע לפירוש שאברהם הוא שנתן מעשר מן השלל למלכי-צדק מלך שלם, כהן לאל עליון.

⁵ דעה זו רווחת בפרשנות ימי הביניים, המקשרת בין נתינת המעשר לבין תפקידו של מלכי-צדק ככהן גדול. ראו למשל פירושי רש"י ורמב"ן על בר' יד:כ.

⁶ בשונה מנוסח המסורה, גרסאות תרגום השבעים והפשיטתא חסרים את אזכור שם ה'. על כך ראו: משה צפור, *תרגום השבעים לספר בראשית*, רמת-גן תשס"ו, עמ' 203 והפניות שם.

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
הדף מופיע באתר המידע
של אוניברסיטת בר-אילן
בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>
כתובת דוא"ל של הדף:
dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף